

ÇANKIRI

MERKEZ VE İLÇELERİNDE YAPILAN ESKİ ESER TESBİT ÇALIŞMALARI 1

Sibel TEKİN

Sayın Bakanımız, Sayın Başkan ve Değerli Konuklar.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından daha önce yürütülen ve 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na ek olarak çıkarılan 3386 Sayılı Kanunun 2. maddesi gereği; cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescid, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme vb. korunması gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülen tespit çalışmalarında, 1990 yılında izlenilen harf sırasına göre, Çankırı İli ve İlçeleri programa alınmıştır.

Çalışmalarımıza Haziran ayından itibaren Sanat Tarihçileri ben Sibel TEKİN, Sn. Emine ALTINTAŞ, Sn. Nadir TOPKARAOĞLU ve Arkeolog Sn. Ali KILCI'dan oluşan bir ekiple başladık.

Bölgedeki tespit çalışmalarımızın başladığı ana kadar, Genel Müdürlüğümüzün tescil arşivinde yapılan araştırmada, il ve ilçelerde toplam 56 eserin tescilli olduğu tespit edilmiştir.

Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı Arşivi'nde, Bölgede mevcut olan yapılara ait 427 adet vakfiye ve şahsiyet kaydının taraması yapılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli yıllarda yayınlanan Kastamonu Salnamelerinde ise 513 eski eser ve yapı kaydı incelemenden geçirilmiştir. Ayrıca Çankırı ile ilgili olarak yayın ve belgeler araştırılmıştır.

Yaptığımız bu ön tespit çalışmalarını ışığında, bölgede incelemelere geçilmiştir. Fakat bölgenin konumu itibarıyla hava şartlarından dolayı gidemediğimiz İlgaz, Yapraklı ve Eldivan'ın bazı köyleri, 1991 yılı yaz ayları programına alınmıştır.

Çankırı bölgesinde tespit edilen eserlere geçmeden önce, yöre hakkında bir takım ön bilgiler vermek istiyorum.

Çankırı'ya M.Ö. bugünkü Ankara'da oturan ve bir dönem Çankırı'yı da merkez yapan Galatlar zamanında Gangrea adı verilmiş ve bu isim bugüne kadar gelen insanların dilinde, çeşitli değişimlere uğramıştır. Galat lisanına göre "**Gangrea**" keçisi bol memleket demektir.

Önceleri Cancari, daha sonra Caracalla parası üzerinde Gangaris diye kullanılan ve Romalılar devrinde bir müddet Germanapolis adını da taşıyan Çankırı, Osmanlılar devrinde Kangri şeklini almış, Cumhuriyet devrinde de (1925 yılında) Çankırı şeklinde kabul edilmiştir.

Çankırı tarihi, Millattan 3000 sene öncesine, Hititler devrine kadar uzar ise de, bilinen tarih durumu M.Ö. 300 yıllarında başlar. Milattan 323 sene öncesi Makedonya Kralı İskender'in ölümü ile parçalanmış imparatorluğun üzerinde, yer yer yeni hükümetler kurulur iken, doğusu Kızılırmak, batısı Filyos ve Bolu Çayları, kuzeyi Karadeniz, güneyi Işık, Elden, Aydos, Eldivan ve Bozkır Dağları ile çevrilen sahada da Paflagonya Devleti'nin kurulduğu bilinmektedir.

Bu bölgede bulunan Kastamonu, Çankırı, Taşköprü, Bartın, Amasra, Eskipazar gibi yerleşim yerlerinin, Paflagonya bölgesi içinde önemli şehirler olduğu kayıtlarda belirtilmektedir.

Çankırı ilk olarak, Danişment Ahmet Gazi'nin emrindeki kumandanlarından Gazi Karatekin'in 1127 tarihinde şehir kalesini Romalılardan elinden almasıyla fethedilmiştir.

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Murat tarafından, 1137 senesinde tekrar, Bizans eline geçmekten kurtarılmıştır. Anadolu Selçukluları devrinde Alaaddin Keykubat'ın Lalası, zamanın birinci derecede şahsiyetlerinden olan Atabek Cemaleddin Ferruh'un Şehre Emir tayin edilmesi ile, Çankırı çok önemli yerleşim yeri haline gelmiştir.

Selçuklu devletinin parçalanmaya yüz tuttuğu 14. yüzyıl başlarında Çankırı ve havalisi Candaroğulları Devleti eline geçmiştir. Yıldırım Bayezid'in bu kolu ortadan kaldırması ile de Çankırı ilk defa Osmanlı mülkü olmuştur. Ankara savaşı sonunda Sinop kolu hükümdarı İsfendiyar bey, buraları tekrar almış olup, Fatih devrinde merkezi Sinop olan bütün İsfendiyar Beyliği toprakları gibi Çankırı da ikinci ve son defa olarak Osmanlı idaresi altına girmiştir.

18. yüzyılda özellikle çeşitli ayaklanmalardan büyük zararlar gören Çankırı'nın, coğrafi genişliğinin fazlaca olduğu bazı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Yine "Anadolu'nun başlıca iki büyük sefer yolundan birisi olan kuzeydeki Üsküdar-Erzurum Caddesi de Çankırı'dan geçerek, Çorum ve Amasya'ya doğru gitmektedir." Şeklinde kayıtlara rastlanmaktadır.

Çankırı, Orta Anadolu'nun kuzeyinde, Kızılırmak ve Batı Karadeniz havzaları içinde yer alır. Yüzölçümü 8541 m², İl Merkezinin denizden yüksekliği ise 723 metredir.

İlçeleri: Kızılırmak, Eldivan, Şabanözü, Ovacık, Orta, Yapraklı, Ilgaz, Atkaracalar, Bayramören, Çerkeş, Kurşunlu ve Eskipazar olmak üzere 12 tanedir. Kuzeyden Kastamonu'ya bağlı Tosya ve Araç; kuzeybatıdan Karabük ve Safranbolu, batıdan Bolu'ya bağlı Mengen Çorum'a bağlı Sungurlu İlçesi ile çevrilidir.

Çankırı topraklarının tahminen % 90'ı dağlar ve platolarla kaplıdır. Büyük bir kısmı çıplak olan bu yeryüzü şekilleri, şiddetli toprak kaymalarına sebep olmuştur.

İl topraklarının % 60'ından fazla bir bölümü, yüksek dağlarla kaplı olup, bunların en önemlisi Ilgaz Dağlarıdır. Bölgede fazla yer kaplamayan yaylalık alanlar yöre topraklarının % 3'ünden daha az bir alanı oluşturur.

Bölgedeki eski eser tespit çalışmalarımıza geçerken, incelemelerimizin bir bölümünü kapsayan; 1287 (1872), 1288 (1872), 1299 (1882) 1310 (1893), 1314 (1897) ve 1317 (1901) tarihli Kastamonu Salnamelerinde tespit ettiğimiz yapılar:

73 Camii	2 Bedesten	52 Han	216 Sübyan Mektebi
30 Hamam	6 Kütüphane	43 Medrese	11 Hanıkah
17 Köprü	3 Çamaşırhane	7 Çeşme	14 Türbe
2 Muvakkithane	14 Tekke	1 Darülhadis ve 17 Mescid'dir.	

İncelemelerimizin bugüne kadar ki bölümünde tesbit ettiğimiz ve ayakta kalan yapılar ise 53 Cami, 6 Hamam, 2 Sarnıç, 8 Türbe, 8 Çeşme, 3 Medrese, 1 Kütüphane, 1 Darüşşifa, 5 Köprü ve 1 Çamaşırhanedir.

Bugüne kadar ki çalışmalarımızda tarihini tespit ettiğimiz camilerin 13. ve 14. yüzyılda kubbeli olan plânları, 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar yine kubbeli örneklerle birlikte, ahşap tavan üzeri çatılı plân özelliği göstermektedir.

13., 15., 17. ve 18. yüzyıl'a tarihlenen türbeler ise kubbelidir.

Hamamlara 17. 18. ve 19. yüzyıllarda rastlıyoruz. Bunlar tek veya çift hamamlar olup farklı plân özellikleri göstermektedir.

Köprüler 13., 17. ve 18. yüzyılda taş iken 19. yüzyılda ilk olarak ahşap örneklerle karşımıza çıkmaktadır.

Tesbit ettiğimiz 5 adet çeşme ise 19. yüzyıla tarihlenmiştir. 19. yüzyılda diğer örneklerimiz ise 1 tekke ve 1 imaret ile 2 medresedir.

Bugüne gelebilen yapıların sayılarının az ve eski eser özelliklerini belli ölçüde yitirmiş olmalarının en büyük sebebi, Çankırı'nın içinde bulunduğu fay kuşağı ve sırasıyla 1838,1943,1944 ve 1951 yıllarında geçirmiş olduğu büyük depremlerdir.

Sizlere tanıtıcı ön bilgilerini sunduğum Çankırı İli ve İlçelerinde tespitini yaptığımız bazı yapıların tarihi ve mimari özelliklerini ise, arkadaşlarım, Sn: Emine ALTINTAŞ ve Sn: Nadir TOPKARAOĞLU tanıtımaya çalışacaklardır.

Teşekkür Ederim.